

ASMENINIAI MEMUARAI

IŠTRAUKOS

IŠ VIENO KELEIVIO SUSIRAŠINĖJIMO SU NESENAI MIRUSIU PONU

CARONU DE BEAUMARCHAIS

APIE LENKIJĄ, LIETUVĄ, BALTARUSIJĄ, PETERBURGĄ, MASKVĄ, KRYMĄ IR T. T., IR T. T.

KARTU SU NAUJAIS PASTEBĖJIMAIS APIE KARINĘ RUSIJOS GALYBĘ, JOS FINANSUS, JOS PAPROČIUS IR TRADICIJAS IR T. T., IR T. T.

IŠLEIDO M.D.

NIL ADMIRARI...

HAMBURGAS

TAIP PAT GALIMA RASTI PARYŽIUJE PAS KNYGININKĄ A. GALLAND'Ą,
LUVRO ŠV. TOMO GATVĖS NR. 32, PRIEŠAIS IMPERATORIAUS ARKLIDES.

1807

VILNIUS, LAPKRIČIO 27 DIENA

Politiniam Lenkijos paveikslui, kurį aš jums anksčiau nupiešiau, aš papasakojau viską, ką sužinojau apie svarbiausius įvykius, nutikusius dviejuose Lietuvos miestuose – *Gardine* ir *Vilniuje*; jūs pamatysite, kad, šį kartą tik labai trumpam ten užsukęs, aš mažai kuo galėsiu papildyti savo pirmąjį pasakojimą. Mes beveik nekreipėme dėmesio į klampus smėlynus, kurie kelių mylių spinduliu iš visų pusių supa *Gardino* miestą. Didžiausias mūsų kelionės trukdis buvo

sniegas, ir nereikia ieškoti jokių kitų priežasčių; smėlynai apsunkina tiktai vasarą.

Pasakius apie *Gardiną*, jog tai yra toji vieta, kurioje vyksta susirinkimai, žinomi *Gardino susitarimų* vardu, jau yra beveik viskas pasakyta. Tarp garsių, kokį nors titulą turinčių miestų sunku rasti kitą tokį – bjauresnį ir niūresnį; laimei, karališkoji rezidencija, pilis, yra pavirtusi griuvėsiais, ir, be abejo, netrukus jos visai neliks. Viešnagę *Gardine* pakenčiamą padaryti galėjo nebent žaidimas kortomis ir puotos, kurios buvo rengiamos *susitarimų* laikais. Aš pats per keturias ar

Pranciškus SMUGLEVIČIUS. Vilnius. Kampinis rotondinis gynybinis bokštas tarp Rūdinkų ir Aušros vartų iš vakarų pusės. 1786. Popierius, pieštukas, plunksna, teptukas. 20,5 x 32 cm. Krokuvos nacionalinis muziejus

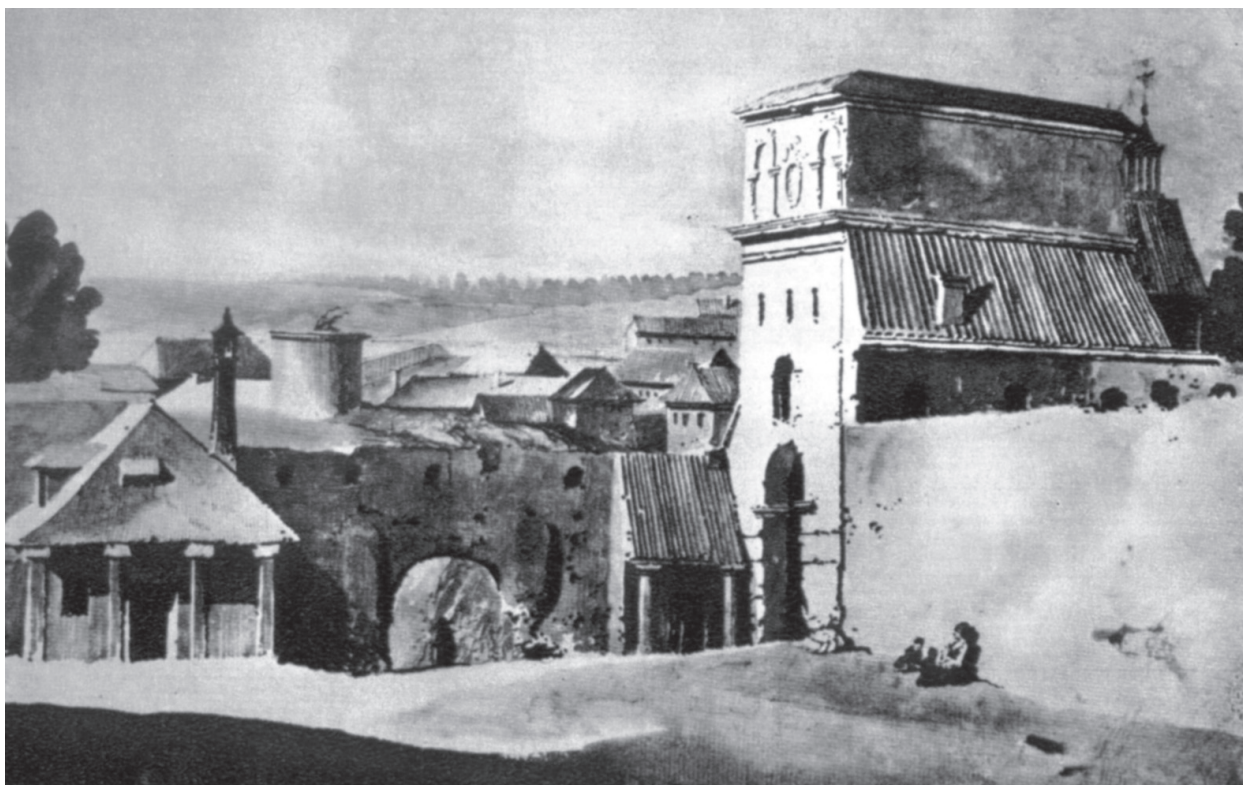
penkias valandas kelis kartus apsakau miestą ir susipažinau su svarbiausiais pastatais, bet jeigu būčiau priverstas čia gyventi, tai jausčiausi atsідuręs beviltiškoje tremtyje. Mus lydėję ponai Chaplitzai surengė mums labai malonų priėmimą pas vieną savo giminaitį, kuris mus pavaišino pietumis: šis patirtas svetingumas yra vienintelis malonus atsiminimas, kurį išsivežiau iš *Gardino*.

Kalbant apie *Vilnių*, tai visai kas kita: miestas daug didesnis, čia geresni pastatai, čia yra gausi rinktinė draugija. Mieste apsigyvenę daug turtingų dvarininkų, arba jie čia dažnai lankosi ir turtina miestą savo ilgomis ar trumpomis viešnagėmis. Kai čia atvažiuoja *Vilniaus* valdytojas kunigaikštis *Radvila* arba jis užsuka pakeliui į susirinkimus, kartu su juo vyksta keturi ar penki tūkstančiai karių, sudarantys jo palydą. Aną kartą aš jums pasakojau apie šio nepaprasto *sarmato* keistenybes; nereikia jo painioti su kunigaikščiu *Mykolu Radvila – Vilniaus kaštelionu*, mielu, mandagiu, išsilavinusiu vyru, be to, gausios ir žavingos šeimos tėvu. *Vilniaus* valdytojas turi didžiulius turtus, iš kurių miestas ir jo apylinkės kadaise turėjo naudos; nelaimei, jo reikalus ištiko suirutė, kuri greičiausiai truks ilgai. Prieš keletą metų jam buvo pasiūlyta apmokėti jo milžiniškas skolas iškirtus kurį nors vieną, patį mažiausią jam priklausantį mišką; jis sutiko, bet po kurio laiko pamąstęs atšaukė tokį sprendimą. „*Kur pasidės mano meškos?*“ – paklausė jis ūkvedžio, davusio šį patarimą. Kadangi šis nieko guodžiamo negalėjo atsakyti, prie tos minties nebegrįžta; o tūkstančiai sužlugusių kreditorių *pasidės*, kur norės. Būtent šiame mieste pastebimas dviejų kalbų – rusų ir lenkų – mišinys; užsieniečiui, išmo-

kusiam vieną šių kalbų, tai yra nesuprantamas žargonas, bet jį puikiai supranta tikrieji abiejų šalių gyventojai.

Miestas turi kelias geras užveigas, kurios yra švarios ir pasižymi geru aptarnavimu. Čia gana gausus miestiečių luomas, ir jie gyvena, kaip sakoma, *bajoriškai*. Šia proga prisiminiau dar neatsakęs į jūsų laišką, kuriame rašėte, kad norėtumėte gauti kai kurių žinių apie vadinamąjį *miestiečių* korpusą Lenkijoje. Išskyrus *Poznanės*, *Vilniaus* ir *Varšuvos* miestus, aš nelabai žinau, kur dar kitur Lenkijoje yra *miestiečių* korpusas. Manau, kad šiuo vardu nevinama žydų, vokiečių, graikų ar prancūzų prekeivių grupė; beveik visada jie klajūnai, laikinai įsikuriantys nedideliame mieste, teturėdami tikslą kuo greičiausiai grįžti į savo tėvynę, vos tik sukaupta nedidelė sumelė. Šitos žmonių grupės nesinaudoja jokia pagarba ir jos nereikalauja. Jie priimami, net globojami, ir taip turi būti, tačiau bendras *miestiečių* korpuso vardas šiai spekuliantų klasei negali būti taikomas. Trys miestai, kuriuos jums išvardijau, yra vieninteliai, kur randama apsigyvenusių lojalių miestiečių, perkėlusių į Lenkiją savo šeimas ir turtus ir iš dalies sutapusių su visa tauta. Nepaisant to, šių miestiečių nėra gausu, ir vargu ar kada jų pagausės. Visi suvokė būtinybę įtvirtinti šią klasę ir, jeigu įmanoma, padidinti jų gerovę ir įtaką. Daugelyje seimų buvo svarstyti svarbūs šiuo reikalu klausimai, bet beveik visada paviršutiniškai aptarus tuos dalykus, jie būdavo paliekami nieko neišsprendus, vos dėl jų iškildavo koks pasipriešinimas arba nelabai rimta kliūtis. Vis dėlto diduomenė būtų norėjusi tarp savęs ir tos kitos, žiauriausiai vergystei pajungtos, tautos dalies įkurdinti luomą, dar labiau pabrėžiantį tą atstumą,

Pranciškus SMUGLEVIČIUS. Vilnius. Aušros vartai su gretimais gynybiniais mūrais bei miesto pastatais tolumoje, matomi iš pietryčių. 1786. Popierius, pieštukas, plunksna, teptukas. 20,5 x 32 cm. Krokuvos nacionalinis muziejus

kuri jį trokšta išlaikyti tarp savęs ir valstiečių, bet dėl to miestiečiams reiktų suteikti pakankamai galių privilioti į Lenkiją garbingų ir turtingų pirklių. Aš girdėjau siūlymą turtingiausiems miestiečiams suteikti bajorystę. Ar šis būdas leistų pasiekti trokštamą tikslą? Kai turtingi miestiečiai kasdien bendrauja ir prie savo stalo sodina aukštuomenės žiedą, kaip tai yra Lenkijoje, ar reikia manyti, kad jie pavydi bajoro titulo? Ar jie atsisakys įtakingiausių miestiečių rango, kad priimtų menkiausią lenkų *schlaxis*¹ titulą? Ar tikrai šiems pirkliams, kuriems turtas suteikė visus malonumus, kokius tik jie gali įsivaizduoti, reikalinga *bajorystė*? Taip pat ar tikrai šia priemone bus išplėsta miestiečių įtaka, greičiau iš jų bus atitraukti reikšmingiausi nariai ir paversti savotiškais mišrūnais, nebepriklausančiais tam korpusui, iš kurio išėjo, nei tam, į kurį veltui norima juos įtraukti; kadangi bajorai, jeigu tuo metu netarnauja valstybei, visą laiką praleidžia vaikydamiems jiems deramos pagarbos. Galvokite ką norite apie šias mano mintis, aš tikrai nemanau, kad jos yra labai vertingos; šios mintys nustebino mane patį, ir jas derėtų kaip reikiant apsvarstyti.

Jeigu būtų rimtai ketinama suformuoti garbingą ir gerai vertinamą *miestiečių* korpusą, galbūt pirmiausia reiktų sutramdyti piktnaudžiavimus, kurie graužia pačias prekybos šaknis, įneša vangumo ir neryžtingumo į valstybės veiklą ir gebėjimą konkuruoti, ir štai kodėl. Lenkijoje dalis prekybos yra žydų rankose; jų gausiai gyvena Varšuvoje, Poznanėje ir Vilniuje, jie užsiima tarpininkavimu arba prekyba ir susišluoja didžiausią pelno dalį; šis pelnas, dažnai gaunamas nelabai doro veikimo pastangomis, nulemia didelius nuostolius tiems prekybininkams, kurie sau leidžia tik teisėtus veiklos būdus.

Nepatikima žydų padėtis, jų gyvenimo būdas, jų atskirumas ir Lenkijoje bei daugelyje kitų šalių jiems nuolat rodoma panieka daro juos priklausomus nuo ypatingo policinio režimo. Valdžią savo rankose turintys žmonės pasisavino teisę žeminti žydus, kurie ją išperka sumokėdami didesnes ar mažesnes sumas. Tačiau nuo šių išpirkų neatskiriama yra ta blogybė, kad jos vis atnaujina ir palaiko pačią jų priežastį; kad nepritrūktų lėšų, jie yra priversti visokiais būdais suktis ir taisyti savo veiklą į visas puses. Valdininkai suinteresuoti, kad galiausiai būtų patenkinti visi jų reikalavimai, yra priversti *sqmoningai* užmerkti akis į būdus, kaip tie reikalavimai patenkinami. Dėl to žydams dažnai prikišamas nemoralumas ir suktybės, nors dėl jų, ko gero, reiktų priekaištauti vyriausybėms, kurios persekioja žydus ir vargina juos nuolatiniais reikalavimais pinigų. Kol bus toleruojami tokie piktnaudžiavimai, sunku bus prekybą padaryti dorą ir klestinčią. Jeigu kai kurių valstybių konstitucija leidžia tokius pažeidimus, tai nėra priežastis manyti, kad jie bus pakenčiami Lenkijoje².

Galbūt kas nors pasakys man tai, ką aš jau šimtą kartų esu girdėjęs sakant, kad *žydai nesugeba asimiliuotis su kitais visuomenės sluoksniais, kad jų tradicijos, religija, kasdieniai įpročiai juos atskiria nuo visuomenės, kad vyriausybė negali priversti juos priimti tą gėrį, kurį jie patys atstumia*. Kol nebus rimtai bandoma žydus paversti piliečiais, aš atsisakysiu tikėti, kad jie nesugeba to padaryti. Tarp jų aš

sutikau didžiai talentingų, apsišvietusių ir dorų žmonių; aš nepatikėsiu, kad žmonės, visiškai tokie patys kaip visi kiti, turintys tokius pačius polinkius ir tokius pačius poreikius, laisvai pasirinks pažeminimų ir paniekos visuomenę. Gali veltui samprotauti, bet jeigu nori turėti miestiečių korpusą, tai negali laikytis vidurio pozicijos; dera arba išbraukti žydus iš prekybininkų skaičiaus, arba padaryti juos garbingais prekybininkais.

Aš žinau, kad pats laikas lems kai kuriuos pokyčius ir kad būtų neatsargu ir pavojinga visko reikalauti iš žydų vienu metu ir jėga. *Varšuvoje* aš sutikau žydų, kuriems, norint pagąsdinti, buvo sakoma, kad neva bus išleistas įsakymas, priversiantis juos nusikirpti barzdas. *Bus pralieta nemažai kraujo, – taip atsakė kai kurie žydai!* Kokią išvadą galima padaryti dėl tokio grasinimo? Nieko ypatingo, nebent tai, kad jie labai prisirišę prie savo barzdų ir kad reikia jas leisti auginti tiems, kurie to labai nori; malonus elgesys ir pavyzdys juos nejučia paskatins tai aukai. Galų gale argi svarbu, kad jie užleis barzdas ar jas nusiskus? Tie, kurie norės įsilieti į visuomenę, galiausiai pasielgs taip, kaip reikia visuomenei. Ekonomistai sakydavo: *netrukdykite, leiskite gyventi*; aš verčiau pasakyčiau: *leiskite augti, leiskite kirpti*. Štai viskas, ką aš galiu jums papasakoti apie *Abraomo* vaikus ir apie Lenkijos miestiečius.

VILNIUS, GRUODŽIO 1 DIENA

Šiandien mes išvykstame ir tęsiame savo kelionę. Visą mūsų viešnagę pasiglemžė vizitai, kurių neįmanoma atsiginti šioje šalyje, jeigu čia esi nors truputį žinomas, baliai ir kiti pasilinksminimai, kuriais paprastai baigiasi šie apsilankymai. Čionykščiai pasilinksminimai niekuo nesiskiria nuo tų, kuriais mėgaujamasi Lenkijoje, nebent tuo, kad jokiam lenkiškame baliuje aš niekada neišgirdau grojant tiek prancūziškų melodijų, kaip tuose *Vilniaus* baliuose, kuriuose man teko dalyvauti; mane tikina, kad aš turėsiu dar ne vieną progą patvirtinti šį pastebėjimą, kuo labiau artėsime prie Rusijos, kurioje prancūziškas skonis ir mada paplito dar labiau po to, kai ponas de Séguras pagaliau pasirašė prekybos sutartį su šia galybe. Nors ši sutartis nėra tokia visapusiška, kokios, savaime suprantama, galėtų tikėtis abi suinteresuotos šalys, vis dėlto čia buvo atkreiptas dėmesys, kad neprireikė didelio sumanumo įveikti išankstinį nusistatymą ir įpročius. Informuoti žmonės šia proga man papasakojo, kad karaliaus rūmams rezultatas beveik nerūpėjo, todėl Prancūzijos ministras ponas de Vergènes'as, būgštaudamas, jog per pirmąjį svarstymą Versalio kabinetas nesusikompromituotų nepasirašydamas sutarties, perdavė ponui de Ségurui, kad per daug neužsispirių šiuo delikačiu klausimu.

Vilniuje yra įsikūrę keli anglų pirkliai, kuriems pavyko įsitvirtinti tik kai kurių geležies ir vario dirbinių rinkoje; medžiagos, audiniai ir visi prabangos dalykai atkeliauja iš Prancūzijos. Jūs prisimenate mano ankstesnius apgailėstąvumus dėl menko mūsų prekių populiarumo Varšuvoje, kur mūsų puiki, visuotinai vertinama plona drobėlė nepajėgė įveikti anglų įtakos. Aš čia pasiteiravau prancūzų prekybi-

ninkų, kodėl šiuo požiūriu toks didelis proporcinis skirtumas tarp *Vilniaus* ir Lenkijos sostinės; jie tokią padėtį aiškino, be kita ko, akivaizdžiu pagerėjimu, kuris neseniai prasidėjo mūsų santykiuose su Rusija. Kalbėdami apie *Varšuvą*, jie kaip argumentą paminėjo kliūtis, kurios, anot jų, visuomet iškilis mūsų prekybos plėtrai³. Po padalijimo *Lysla* atsidūrė Prūsijos karaliaus rankose, ir jis gali sudaryti daugiau ar mažiau sunkias sąlygas Lenkijos grūdams pervežti. Šis valdovas artimai bendrauja su daugeliu Anglijos sąjungininkų, o mūsų sanglauda su Austrijos dinastija prūsus dar labiau susieja su mūsų varžovės interesais. Esant tokiai padėčiai, matyti, kad Lenkija yra labai atsargi to galingo ir baisaus kaimyno akivaizdoje ir itin paiso jo išreikštos arba numanomos valios. Žinoma, mūsų prekės nėra draudžiamos, bet geresnės sąlygos sudaromos angliškomis prekėms ir viskam, kas gaunama iš Vokietijos, kad ir kokia būtų tų gaminių kokybė. Gal būtų galima šią pastabą pridėti prie visų tų, kurias išsakė ponai *Favier*, *Peysonnellis* ir kiti, prieštaraudami 56-ųjų sutarčiai⁴. Šiaip ar taip, aš jums perdaviau viską, ką čia išgirdau, nes pats nemėgstu kištis su savo nuomone į tokius keblius dalykus. Norėčiau, kad su visais sudarytume sąjungas ir su niekuo nekariautume. Aš palauksiu, kol šventojo Petro vietininkas suteiks mums atitinkamas priemones arba, kol taip neatsitiko, kokiam nors aukštesniajam genijui pavyks primesti žmonėms tą visuotinę taiką, kurią vietininkas norėjo įtvirtinti tarp valstybių valdovų ir kurią su tokiu vargu palaikė tarp savęs ir savo tarnaitės.

Vakar vakare man su vienu iš savo bičiulių grįžtant į užėgą, praeidami pro vieną namą išgirdome smarkų riksmą žmogaus, plakamo rykštėmis. Ponas *Chaplitzas* man paaiškino, jog tai yra pataisos namai; jis papasakojo, kad savo tarnu nepatenkintas šeimininkas jį pasiūsdavo į šiuos namus su rašteliu, kurį perskaičius jam būdavo suduodama tiek kirčių diržu, kiek nurodyta raštelyje. Nėra ko džiaugtis dėl mieste veikiančios panašios įstaigos, bet kol dalykai pagerės, verčiau stengiamasi, kad jie nepablogėtų. Lenkijos kaimuose, o dažnai ir miestuose patys šeimininkai nieko nelaukdami įvykdo bausmę, paskirtą savo valstiečiams ar tarnams. Galimybė patenkinti pirmąjį pykčio protrūkį, niekam dėl to nesijausti atsakingam, vienašališkai nubausti tiek žmonių, kiek patinka, smūgiai, kurie tenka tiems nelaimingiesiems, – visa tai apsunkina jų gyvenimą. Įpareigojimai šeimininkams nurodyti jų reikalaujamos bausmės priežastį nors kiek palengvintų tų vargšų padėtį ir prireikus galėtų sušvelninti šeimininkų griežtumą. Būtinybė atidėti bausmės dieną ir valandą išsižeidusiam duoda laiko numalšinti savo apmaudą, o prasikaltusiajam – viltį ir būdus maldauti atleidimo. Nenorėčiau minėti kitos svarios priežasties, kuri ragintų žmonių įstatymų leidėjus atimti iš šeimininkų teisę patiems vykdyti savo bausmes; bet veltui stengtumeisi nepastebėti to, jog daugybė žmonių patiria žiaurų ir pragaištingą malonumą kankindami kitus. Įprastinis žiaurumas kartu su galimybe jį lengvai patenkinti nepaprastai padaugina šio pobūdžio kankinimų. Būtent auklėjimas nulemia tokius iškreiptus papročius. Vaikai nuolat girdi duodamus įsakymus ką nors nuplakti, o jiems patiems labai anksti leidžiama muštis vieniems su kitais. Jeigu yra neišvengiama, nors aš

tuo visai netikiu, griebtis kūniškų bausmių, kad priverstumei paklusti, tai ši tariama būtinybė tegu bent neatsisuka prieš visuomenės papročius ir žmonių jautrumą. Šiuo atžvilgiu aš manau, kad tokia įstaiga kaip pataisos namai yra naudinga pusinė priemonė, kol nesukurta nieko geresnio.

Iš prancūzų kalbos vertė **Genovaitė DRUČKUTĖ**

Versta iš: *Mémoires Particuliers. Extraits de la Correspondance d'un Voyageur avec Feu Mr Caron de Beaumarchais <...>. Hambourg, <...> 1807*

¹ Šis žodis reiškia *bajoras*, tačiau daugybė šių bajorų yra nusiritę iki tamų lygio, tai akivaizdu, kad šis titulas gali patenkinti tik tai tuos, kurie daugiau nieko gero negali apie save pasakyti. (Šis ir kiti paaiškinimai – *Leidėjo pastabos*.)

² Žydai, tapę dabartinės Prancūzijos vyriausybės rūpesčio objektu, gali džiaugtis, kad tie, kurie norės eiti garbingu keliu, nebebus nuo jo nukreipiami žeminančiu elgesiu.

³ Didžioji armija jau pašalino šias kliūtis.

⁴ Pripažįstant, kad ši idėja yra gera, šiandien matyti dideli pokyčiai; netrukus mes turėtume pajusti, kokius mūšius Anglija pralaimėjo *Austerlice* ir *Jenoje*.